

Виходить випу-
сками в 2 арк.
1. (13. та 16. (28.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакція и ад-
міністрація під
н. 12. на улиці
Осоловських.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 зр., на пів року 3 зр., на чверть року 1 зр. 50 кр. За оголошеня (інсерати) платиться по 5 кр. від одной стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

Марко королевич и Лютиця Богдан *).

(З сербского. В. С. Караджіч, т. II., л. 219, н. 39.)

Ідуть ранком воеводи сербски
Од Косова по приморю краснім:
Один з трѣх був — Марко из Прилипа,
А другий був — Реля из Пазара,
А що третій — Милош из Почеря.

Зупинились по-край винограду,
Винограду Лютиці Богдана.

Вигравас кониченьком Реля,
Розігнався серед винограду,
Розъигрався — ламле буйні лози.
Йому й каже Марко из Прилипа:
— „Гей, втікай-но з винограду, Реле!

*) Не поміщаємо в сім вірі дальшого перекладу „Пана Фадія“, бо поміщення одної частини его у I-ім вірі не сподобалося декотрим из наших ш. передплатників. Тим менше ж нагадуємось пійти тут за волею хобчи й не дуже многих, що й ми самі не гадали більше як дві частини сего перекладу помістити. Ми подали его більше яко пробу першого перекладу Мицкевича на язык руский и в доказ, як майстерекі твори чужих літератур дадуться навіть и провінціоналізмами нашої мови вірно оддати — так багатий матеріал лизиковий нашого народа! Безперечно сей переклад — хотя не дорівнює первотворови у згляді поетичнім — має свою етіпність у згляді лизиковім. — Ред.

— „О ви пишні, святі акації, — се ж то наша церква, наш вівтар, наша дитяча щасливість — о де ж то все поділося!“ промовив я, и поглянув на Наталю жалібно.

— „Чи ж то щасливість від акацій залежить!“ відповіла вона усміхнувшись. — „Я гадаю, що ви для мене вже тільки о половину такі ласкаві як перед десятима літами, бо я вже не тую саму сукню на собі ношу як перше!“

— „Алеж бо Наталю — так, нехай теє місце прислужить мені ще раз вас так звати!—хйба ж у вас не святими сі памятки щасливих хвиль життя? Ось хоч би отсей ваш перстїнь, що ви мені перед десятима роками отгуг на мою руку вложили — я ношу ёго завжди яко святощі.“

— „А я для вашої слави, хоч при сім сніданю, взяла відомий вам оловяний перстїнь!“ сказала Наталя и простягла руку до мого лица. „Бачите як він почорнів, а всеж ховаю ёго між мої золота та ювелі, мов ювель дорогоцінний.“

Побачивши перстїнь, якесь дивовижне чувство опанувало мною. Я взяв пишну ручку и обцілював її сердечно. Наталя пірвала дрожачу руку від мене и промовила: „Павле, чи ж ти ще той самий невгамований фантаст? Геть же від мене!“ И хотїла вставати, а тимчасом нагнулася над мене и обняла мене й поцілувала мої горячі лица: „Так Павле, я з тобою щасливїйша була б.“ Наталині поцілуї, ві рухи, вчарованне обезпам'ятили мене зовсім. Изнов пригорнув я її до свого серця.

Після снідання, жартуючи та сміючись, витрутила мене из сеї альтани та наживуючи пальцем, сказала: „Пане Павле, пане Павле! перед вами не ма що по правді сповідатися.“

Вона жартувала, баландраси строїла и визначила мені пору до мого прощання.

(Конець буде.)

ЛІТЕРАТУРА

российска, великоруска, українска и галицька.

III. *)

(Дальше.)

Можна сказати, що тільки за сі часи українофільство перестало бути чисто-инстинктовним, а стало самосвідомим. Але за те зараз же воно стало схожим з західним славянофільством, ческим, поль-

ским, сербским, т. е. стало націоналізмом¹⁾. Як ми вже казали, через се українофільство стало зовсім на другу дорогу, ніж та, у основі космополітична дорога, по котрій йде більшість освіченої громади у Росії. Націоналізм сам по собі не дуже то марессурсів для багатой літератури, а тут еще, на Україні націоналізм не міг дати и того, що дав він у Чехів, Сербів, Поляків,— бо як не крути, а усе таки Україна не у таких відносинах до Росії, як Чехія до Германії, Сербія до Турції, и т. д. Українским націоналам через те не хватало сили не тільки на те, щоб одірвати хоть морально більшість своєї громади од Росії, але й щоб ясно формулувати свою програму — не у стихах, а у прозі. Як

*) Ми вже в II-й часті статті вш. автора в наших примітках заявляли не раз, як де в чім одмінні наші погляди від его поглядів. В сій же часті не будемо наших приміток давати, лишаяючи висказати свої одмінні погляди самим Українцям, про котрих річ ведеться. — Ред.

1) Я дуже боюся, щоб термін націоналізм, своїм дуже широким буквальним змістом не затемнив того, що я хочу ним сказати, тим більше, що самі національні напрямки у наші часи дуже змішуються з тим, що я хотів би одрізнити терміном народовство, — и що терміни ці не в усякій мові можна виразити одмінними словами (у романських мовах такі є ріжниця nazionale и popolo, хоть Романції, особливо Італіяни, и менш усього діляться на класи, більш других демократичні, так що там до popolo належить и аристокрація більш ніж де небудь). Націоналізм появилсь на-вперед у Французів, коли вони стали найдужчою нацією у Європі, потім він піднявсь у Німців, котрі захотіли й собі бути такою, а дальш у Славян. Націоналізм — се привязаність у власному народі до того, що робить його найбільш уражаючу ознаку, значить и до того часу історії, коли народ импонував другим, до того устрою, культурного и соціального, який був тоді, як нарід найменш підпадав впливню других. Націоналізм має собі підставу у тих инстинктах, котрі виробили у ведіхних народів жидівство, хитаїзм и т. д. От од чого націоналізм и у наші часи дуже легко зростається з воєнним духом. От од чого націоналізм у Французів и Німців зростається з імперіалізмом и Drang nach Osten (хоть би иногді и з примішками „идей 1789 р.“, або вольного духу Тацитовой Германії и культуртрегерства, а з другого боку од клерикалізму, як бачимо по Жозефу Деместру, або по Шлегелям), у Італіянів різнивсь з поклонами римській імперії а то й самому папству (Нео-вольфізм), у Поляків и Венгрів з олігархізмом, у Великокорувів з паризмом и т. д. Коли нація яка попалась у неволю або стратила власну державу, то націоналізм зростається з поривами до волі, становиться більш демократичним, — и се тільки й дає йому прогресивну силу у XIX в.; але й то, коли Болгарин згадає Крума, Сербин Лазаря, Словак Святополка, або й наш брат Українець Хмельницького, то не тільки од того, що за часів їх не було Турка, Німця, московского (?) пана и чиновника з царем у горі, — а од того, що тогді й наші „чуби другим голити.“ як нам тепер голять. Коли хід історії зробив те, що ознаки національні вдержались найбільш (а се майже скрізь так), або виключно у простому народі — як се переважно злучилось у Славянищі —: тогді й націоналізм становиться ще більш демократичним. Але ми маємо приміри, що демонстративна симпатія до деяких мужицьких ознак становиться тільки одним з придатків націоналізму воюючого

ми бачили з приміру епілогу до Чорної Ради Куліша, з „Двох руских народностей“ Костомарова, з усієї „Основи“, що печатала більшу часть статей своїх по російському — самі передові націоналісти українські не доводили до послідніх консеквенцій свого націоналізму, навіть и літературного. А між тим національна формула *ad instar* Чехів, Поляків и т. д. усе таки заявлялась на Україні, для неї усе таки одшукувались „історичні права“ у старій козащині, — и се усе тільки збивало молодіж українофільску з практичного погляду на роботу для народу и освіти, а поверхностний поділ літератури у Росії по мові тільки, поділ, котрий усе, що не було писано українською або ново-українофільською мовою, за-

я зовсім не обов'язує націоналізм до правдивого демократизму, до підняття прав мужика. Так Німка Катерина П., з радости що стала „північною Семирамидою“, завела при дворі форму для єреєлів — великоруский сарафан кокошинк, що не забороняло їй роздавати в крепачтво мужицьких єригілівалів; так польські балагули в українських костюмах їздючи по Україні були добре батогами українського хлопа и т. д. У наш вік націоналізм — ся дуже стара пісня, як розібрати її — часто зв'язується з новою про волю и про демократію, народоправство. Але справдений народовець не може бути націоналом, не може бачити ідеалу позаду; не сила и слава його національності, а добро його народа — ось його ідеали. А ці ідеали — космополітичні, и час для зреалізованя їх — попереду. — Народовець може поважати історичні форми життя національного тільки тогді, як вони мали або мають зерна його космополітичних ідей, може будити почуття національні тільки такі, котрі ведуть до зросту волі и обичаїв мас народу, — він може любити родину свою тільки яко місце, де він найлегше може працювати для чоловіка.

Українофільству, т. є. націоналізму серед народу зовсім хлопського, усього б легше стати не націоналізмом, а тільки одною з форм космополітичного народоства, — так воно й буде, надіємось; вже Шевченко дає право такої надії. Але й українофільство не могло утекти од общої части всіх національних напрямків. У 40-ві роки воно мало дуже багато шляхецького, — було чимало Мазенинським гетьманщинофільством, як то можна бачити и з сатиричних заміток самого Шевченка у „Посланню до земляків“ в яшому. У новітні часи воно стало яснійшим народоством, хлопоманією, — але ва-те багато з потомків старшини мазенинської, що було вже тішились костюмами українськими а навіть перепикувались з українськими літераторами по „своєму“, а не по „московському“, — одлетіли у табір п. Каткова и стали писати статті о неможливості української літератури, давати субвенції святоюрцям и т. д. Але при усьому „хлопоманстві“ новітнього українофільства, ми б сказали, що и нові Патії — як и старий — не дуже то розірвали з старим Мазеною и брали часто форму, історичний націоналізм, за суть діла, за прогресивне народоство, — через що й самі зменшили свою силу, як то ми хочемо показати у тексті.

В Галичині, здавалось би, ще менш є підстав для історичного націоналізму, бо віки державної самостійности и воєнної слави Галичині були так давно, що народ вже забув про них. Бо усі класи повисли, котрі у минулому носили у собі силу національно-державну, не дбають зовсім про ділетне добро народу, — однаке й тут на першому плані у патріотів ми бачимо скарги, що „потомки князів стали жебраками, що шляхта не дбає про величність церков и т. п.“

писував у чужу „сусідню“ словесність, зробив те, що українофільська молодіж стала холодна до наукової літератури російської, хоть би в ній говорилось и про народ український. (Я минаю такі послідки, як реакція против українофільства у Великорусів через ёго претенсійність и нетерпимість мало одвічающу ёго силам и праці). Стала холодити ся молодіж и до літератури російської и великорускої саме як раз тогді, як ся література пішла в гору, — и покинувши на віки сентименталізм и романтизм Жуковського и раних Пушкіна и Гоголя з ёго легким народнім колоритом, пройшовши об'єктивно-артистичну школу пізнёго Пушкіна и особливо натуральну школу пізнёго Гоголя и Лермонтова, а потім з широкими свободними європейськими ідеями соціальної школи Герцена, Тургенева и др., приймалась малювати побит народний так живо, як се бачимо у Некрасова, Островського и молодших белетристів. Українська ж література або живуца без критики, інстинктивно, або тільки з критикою з погляду націоналізму, — не могла вслідити за сим прогрессом російської и великорускої літератури, — и то плетучись за віком, більш інстинктивно, ніж свідомо, потрапляла в такт новішому соціальному реалізму, то знов закидала не тільки романтизмом, але й сентименталізмом а la Карамзін, — то кидала грязюкою на Котляревського и самого Гоголя за їх „панський“ погляд на народ (чим показувала брак историчного змислу), то знову зводила буцім то реалізм до арлекінад часів Котляревського.

Через се усе українофільство и після нового свого збудження у 1859—63 рр. не викликало собі симпатії громадської навіть у самій Україні у такій силі, як мусіло би и могло би, — а потім не змогло з честю пережити и тих невеликих перепон, які ёму зустрілись знов на дорозі, після 1863 р. Добра доля української громади, навіть молодіжи, и часто ті, хто тягся до ширших політично-соціальних и наукових інтересів, люде енергічні, хто раввся зараз до соціальної праці — ті сторонились од українофільства, не знаючи, як їм приладити до своїх тенденцій сей старомодний, слабосильний, але претенсійний напрямок. Українофіли сердились на таких людей, звали їх космополітами, дужаючи, що се не знать яка нечесть, и вважали сих космополітів за первих ворогів своїх, тогді як з ідеї політикування або з бажання завести „историчну шляхту“, „національний клір“, часом дуже кокетували з адміністраторами, багатими панами, благочинними и архієреями, — поки сі всі скоро не показали своїх зубів після двох-трёх статей Каткова, поки не сталось так, що в літературі за українофільство

тільки чуть було голоси так званих космополітів, котрим иноді приходилось терпіти більш ніж чистим українським націоналам. (В Полтаві н. пр. усі найголовніші з українофілів zostались цілісінькі, а космополітів розвезено у Вятку и Архангельск и т. д., и при сёму розумнішого з них, котрому довелося не мало потерпіти гальби од українофілів, обвинено и в українському сепаратизмі: corpus delicti був український буквар, ним зроблений. У горячіших українофілів такого corpus delicti не знайшлося!)

Ся уся одсталість українофільства и всі єї послідки, сі усі недорозуміння пішли именно з того, що в українофільстві дана була перевага формальному боку, націоналізму, партикуляризму, и за ними не замічена була та середина, котра давала ёму силу од Котляревского до Шевченка включно. А ся середина у тому и залежить, що українська муза тогді тільки давала свіжі и дужі твори, коли завдавалась загальними європейсько-російськими ідеями и напрямками, сентименталізмом, романтизмом, охотою до простонародности и т. д., — що українські національні ідеї и традиції тогді тільки користувались симпатією громади, коли вони підходили під сі загальні тенденції, що самого Шевченка сильніший бік не у тому, що він плаче за колишними „бунчуками и булавами,“ а у тому, що він рветься до „волі и науки,“ не у тому, що він лає Ляхів и Москалів, а що кляне панів и своїх, котрі гірше чужих розпивають меньшого брата. Не у тому також саме перше діло науки на Україні, щоб конечно полуукраїнською мовою, хоть як не будь скомпанованою, писати розправи, про що попало, — а у тому, щоб знала публіка и на Україні и по за нею, хоть на готовій мові, що то за край, що за народ, що є чоловічого у ёго історії, побиту, мові, що треба з ними робити, щоб добрі елементи ёго пішли на користь ёму и другим. И до такого погляду не трудно дійти було, переглянувши те, що зроблено для науки про Україну хоть и на російській мові писаними творами Максимовича, Бодянского, Костомарова, Куліша и т. д. — котрі, идучи одною дорогою з великорусами, и про своє розказали и других навчили, — творами, за котрими не пішли праці молодших щирих націоналів українських, що, задумавши виробити окрімну од російської науку, не тільки других не навчили, але й самі не навчились тому, що вже було зроблено, и довели діло до того, що и другі забули про те, що було зроблено старшими, що було признано у ті часи, як ще не ставилась різко українська сепаратистично-національна програма²⁾.

²⁾ У 1860-і роки часто доводилось замічати, що, то з недостатку нових видань старих українських праць, то з реакції против українізму, багато де чого про мову

Позаяк—між инчими причинами — націоналізм збужив и обезсилив українофільство и прогрес української літератури після 1847 р., то потім вона, коли піднімалась и посувалась хоть трохи уперед, то ще більше силою прогресса загально-россійського, ніж місцевими, чисто українськими елементами. А сей факт з одного боку говорить против крайних автономістів, а з другого боку ще більше мусить свідчити перед централістами про фатальну конечність українського напрямку.

Всхідня війна 1854—56 рр. підняла у Росії по переду національно-державний патріотизм, которий, після неудач, перейшов у народно-реформаторський. Як той, так и другий зачепив и Україну. Після погрому 1847 р. кілька років не появлялось навіть ні стрічки по українському, и збірник пісень Метлинського лежав у типографії у Києві, поки на силу ёго випустили у 1854 р. А тепер здавалось натуральним самій адміністрації збудження старих, козацьких традицій, тільки б вони направлялись против Турків. Гулак-Артемовський и за ним инші пішли писати „Сидить Абдул, губи набув“ и т. д. Не велику літературну, а ще менше моральну цінну мають ці вірші; але у свій час вони послужили збудженню української ідеї, як и формування „Погонців“ и „Козаків малоросійських.“ Вони поміщались наївною провінціальною публікою и школярами у тетрадьках рукописних творів коло поем Шевченкових, — и усе таки подавали образчик, що українським словом можно говорити и про сучасні діла, которі були в усіх тогді на гадці. Се був первий, хоть дуже недоконалий образчик практичної української літератури³⁾. Воєнні неудачі 1855 р. показали патріотам у Росії, не тільки западинного опозиційного стану, але й національного, славянофільського, потребу реформ, народнєї освіти, потребу знати народний побит. Славянофіли московські стали виступати яко національно-ліберальна партія. Під крилом и у згоді з московським сла-

українеку, про пісні, про старовину київську, про Слово о Полку Игореві и т. п., що вже у 1840 р. висказувалось як аксіома; зовсім було забуте.

³⁾ Занятно, що теж саме ми бачимо на недавніх примірах у провінціальних літературах у Франції, де слугам Наполеона III. прихилилось переводити Марсєльську на бретонську мову, а бретонські и провансальські поети почали писати у 1870 р. воєнні пісні а далі маніфести, політичні брошури, а далі й популярні наукові статті и книжки, окрім того идилічного и віршопишеного дилетантства, яке панувало у них до війни 1870 р., та романтичних згадок про колишню славу. Дивись *Agustina Prouvenzan 1871—1872 р.* и статтю Gaidoz'a „La poésie Bretonne pendant la guerre“ у *Revue des deux Mondes 1871, 15. Décembre.*

вянофільством виступило у лиці п. Куліша и українофільство. Лід, котрий прикривав українське слово и козацькі традиції, був проламаний: після „Абдула“ виплинули „Записки о Южной Руси“, котрі найбільш розкупувались у Москві славянофільствующою публікою, „Чорна Рада“, котрої перевод з пам'ятним епілогом поміщався у „Русській бесіді“ разом з „письмами о древности и самобытности малороссийскаго нарѣчія“ и „Временами года Украинскаго простолюдина“ Максимовича, — а „Проповіді Гречулевича“ викликали рецензію Хомякова, котрий бажав швидче побачити „слово боже“ на простонародних мовах у Росії. Нове видання Гоголя працею п. Куліша за помічю московських кружків знову збуджало інтерес до хуторів українських и козащини. „Народное Чтеніє“ почало печатати малорускі стихи з перекладами великорускими. Російська громада ждала еманципації крестян, и стрітила через те з ентузіазмом „Народні оповідання“ М. Вовчка. Ні одна ще книга українська до того не мала такого успіху, як ці оповідання. Тому причиною був час єї появи, коли селяне були в усіх на думці, а окрім того ще й те, що ні поперед, ні опісля не було української книжки — не виключаючи и Шевченкових творів, часом глибших по ідеям и дужчих талантом —, котра б так була спосібна видержати критику літературну у Росії після Гоголя и Бєлінського, як ці „Оповідання.“ Як не щиро-українським духом повні ці оповідання, але усе таки ми мусимо признати, що на них видна школа „Записок охотника.“ Так як українська критика тогді ще менше иснувала ніж тепер, и так як писателі пізнійше М. Вовчка появившіся (та и сам М. Вовчок у дальших випусках оповідань) повертали не раз на стару дорогу романтичну, малюючи сільську идилію (Три долі), або передаючи безцільно сільські легенди (Сім братів и т. д.): то ми й не можемо у тому факті, що перший випуск „народних оповідань“ М. Вовчка доволі одвіча' принципам натурально-соціальної школи російської літератури, не можемо признати, буцім то література українська консеквентно и безповоротно усвоїла собі ці принципи. Ми мусимо бачити у „Народних оповіданнях“ більш мимовольний рефлекс російської літературної школи Тургенева, хоть и доволі оригінальний як оригінальний ґрунт народного життя на Україні, ніж чисто самостійну прояву прогресу українських ідей и літератури. В усякому разі поява и успіх оповідань М. Вовчка тісно вяжеться з тим ентузіазмом до крестянства, з тим духом протесту против крестянства, який опанував російську літературу у часи перед 1861 р. Сей же ентузіазм збудив загальну симпатію и до Шевченка, котрого тепер кинулися перекладати

російські поети и вивисшувати критики, забувши на сей раз авторитет Бѣлинського⁴⁾).

На сѣму обявешому усю Россію інтересі до народу, волі, освіти ёго, на симпатіі до усѣго оппозиційного старому порядкови и через те й до усѣго автономного и федеративного, на симпатіі до старо-русского, кнєво-новгородского, и земско-московского „народоправного и вѣчевого“ и піднялось українофільство часів „Основи.“ Але треба признатись, що українофільство показало себе низче тії ролі, котору ёму дав тогдішній дух громади у Россіі, а вже далеко низче тієї, на котору воно заявило претензії. И низче воно показалось именно через те, що не зрозуміло, що ёму дало силу, и виявило претензії зовсім не на те, у чому могло мати силу. Українофіли, за виемом хибя п. Костомарова, не поняли, що силу їм дає народовство, але не націоналізм, оригінальні варячі все-російського демократизму и автономізму, а не сепаратизм, хоть би и літературний, — и пішли, або лучше хотіли піти по дорозі Поляків, Чехів и т. д., заявляючи претензії „історичної національності.“ Одно з перших питань, которі вони підняли, було питання про розміри літератури української, при чому замість того, щоб попередити ті узенькі з поверхносного погляду, а на ділі дуже широкі рядки „літератури народної“, „літератури домашнього обходу“, котору признавали за ними и їх противники, українофіли ударились жалуватись „на ворогів“, на „зажерность московску“, та обмежуватись од „сусідніх“, „московської“ літератури; замість того, щоб дивитись більш під ноги и докладати працю для будущего, українофіли, як усі націоналісти, дивились більш у минуле, звертаючи на ворогів, на сусід усі бідні сучасного. Таким жалкуванням, таким претензіям зовсім не одвічала фактична ціна творів нових українських писателів. Ми вже сказали, що по літературному характеру українські твори и після-Шевченкової епохи одмінюються своєю неконсеквенцією и одсталістю у порівнянні з російськими и великоруськими після 40-х років. Російська и великоруська беллетристика и поезія сих часів не задавалась вже якими небудь узкими, національними ідеалами: вона старається висліджу-

⁴⁾ Добролюбов, наслідник Бѣлинського, при першому після амністії виданню Кобзаря одвітив на питання, чи можлива українська література: „чому ж не можлива, коли українські писателі, як Шевченко и М. Вовчок, так гарно мають побит народний“, — и вказував українській літературі практичну дорогу: книги для народної освіти, которих, як каже Д., не ма ні для Великорусів, ні для Малорусів на рівні. З тої пори як перемінилась ся пропорція! Скажуть: усе через „Московське ненажирство.“ А на що ж „конституційна Австрія?“

вати натуру, як вона є, виставля', як стрій и принципи такі або інші життя чоловічого видились у побиту чи то висших клас, чи то великорусского народу, у сім'ї, у хазяйстві, громаді, — и виводить живі типи, найбільше борючись против деспотизму в усіх його формах и проявах, протестуючи не голими фразами, а картинами, типами. Сфера беллетристики и поезії усе розширяється, багатство фактичне усе росте, а національність — сама собою йде за картинами и типами, узятими з національного жерела. Щоб зробити безспорним те, що ми пишемо про російську и великоруску літературу з 40-х років и виставити паралельно слабкість українських творів новітніх часів, коли українська література стала виходити з истинктивного періоду, нам треба було б написати багато, особливо подрібно розібрати хоть важніших українських писателів.

На сей час ми не візьмемось за таку обширну працю, а скажемо кілька коротких заміток про деяких писателів для того, щоб наші слова не були вже зовсім беззосновними*). Думаємо, що мало хто стане боронити од нашого приговору українську поезію віршовану після Шевченка. — Мішанина напрямків од сентименталізму (приторні любові) и романтизму (баллади на теми народніх легенд, або переводні) до сухої декламації або аллегорії (сієї могили поезії) на ліберальні теми (вічне засівання ниви), водяниста довгота, переспів по кілька раз одних и тих-же тем, мала оригінальність (так що усю нову українську лірику можна признати за макулятури Шевченка) — ось де літературні одміни нової української поезії. У ідеях видна бідність и неясність: родина, вороги, вороги, вороги, — слава козацька — воля — а яка? и як? ... засівання ниви, а як? угроза помстою, народнім або божим судом якось а la псалми, плач на горе, которе привелось терпіть за родину, за Україну, горе далеко не таке велике, як те, що терпить усякий простий чоловік од експлуаторів, — а у кінці опротивилі до нудности жалоби на „долю“ — ось що бачить у українських ліриків читатель привикший до реалізму и соціального аналізу нових європейських літератур. И се усе виходить не тільки од малого поетичного таланту українських віршотворців, але й од того, що вони хотять національничати або народничати, підмазуючись під народні пісні.

*) Про надто песимістичний погляд ш. автора на цілу українську літературу після Шевченка ми вже згадали у минулому роčníку Правди; тут додамо лише, що и чужі не раз менш строго судять. именно про нашу беллетристику. Очевидно, таким острым судом хоче вл. автор заохотити тільки до їм ревіційшої праці, а також и завернути українську літературу з фальшивої дороги, на яку, по его гадці, після Шевченка отупила. — Ред.

Більш свіжого знайдемо у белетристів. Лишаючи М. Вовчка, котрий чим далі усе слабшав, як український письменник, найбільш повістей написали у останні 10—12 років п. Куліш (найбільш по російському), п. Стороженко, а у нові часи п. Нечуй. Літературний талант п. Куліша, здається нам, вірно оцінив Гоголь, у письмі своєму до Плетнева, ще як тільки був напечатаний „Михайло Чернишенко.“ Він признав п. Куліша більш етнографом и историком, ніж поетом. Историчні романи п. Куліша, особливо його „Чорна Рада“, вказують велику начитаність, тонкий аналіз, уміння сконструювати ход дії, але мало живого, дійсного поетичного таланту—уміння родити живі типи. Та такі про историчні романи, коли вони не беруть тежкою такі близькі епохи, як романи Еркмана-Шартріяна, треба тепер сказати, як каже Пушкін: „умчался въкъ эпическихъ поемъ!“ Публіка, „почтительно поскуцавши“ над „Чорною Радою“, перейшла до дневного порядку. Більш живі повісті п. Куліша из сучасности, що печатались у „Русскому Вѣстнику“ и „Основи.“ Але з цих повістей „Потомки Гайдамак“—є мішання заміток про старину, годних для „Запис. о Южной Руси“, з сентиментальною любовною исторійкою з немотивованими перешкодами и *deus ex machina*. „Майор“ є повість, котору автор обробив, як видно, з найбільшою любовю и у котрій він почасти хотів вліюжити свої ідеали. Але тут у основі теж бачимо идилію, сватання з перешкодою, без усяких нових оригінальних психологічних варіантів, тільки приправлену окремишим не стільки народолобієм, скільки „народностелюбієм“, котре вводиться в програму для української молодіж. „Народностелюбие“, етнографічне дилетантство має свою ціну, як перший початок реакції нерівності соціальної, як романтична форма симпатій до народу, — але ставити ідеалом, щоб получивши європейську освіту народолобець бив поклонив перед 10000 церемоніями мужицького побиту, так само ложно, як заковувати чоловіка и у „салонні приліччя.“ Нехай народолобці беруть собі розумних жінок між сільськими дівчатами (п. Куліш не рішився однак зробити милу Сагайдачного зовсім чорноробочою мужичкою), але, коли вони не постараться зразу підняти їх освіти на рівні з собою, то такі пари завсїгді будуть фальшею, якою по більшій частини и бувають пари панско-селянські, хоть би на самих романтичних основах зроблені. Основна ідея „Майора“—є етнографічний дилетантизм на жанжаківській темі, ще смішніша у наші часи, ніж ідея яких небудь „Циган“ Пушкіна. Націоналізм або етнографічне доктринерство п. Куліша навело його тільки на один сюжет повісті, справді зачіпаючий важний и соціальний

интерес: се „Совість другої людини“, у котрому, хоч і не ядро і не живо, більш аналітично ніж колоритно, а все досить ясно представлено, як такі верстви народу, як салдати (додай писарі, усякі полупанки) робляться ні сим ні тим — тратять усяку душу і стають якимись автоматами, у сути діла нещасними, одилюючими „цвіт життя“ і у близьких з ними. Сієї теми ніхто не міг би розвинути так ясно перед публікою у Росії, як українські письменники, — а ця тема має інтерес для усієї Росії, як для землі сільсько-крістьянської. Але, щоб зачепити усю глибину сього поважного морального питання, треба стати не тільки на національний погляд, що, мовляв, уся біда через те, що змосковивсь чоловік, а поставити перед собою сю тему як загальну психологічну задачу про інтереси і цвіт життя сільського і міщанського, наївного і такого, що наївність стратило а свідомості і широкіх ідей не набралося.

(Дальше буде.)

Дещо в справі народнього язика*).

Призвольте, ш. пане Редакторе, і мені в сій важній справі народнього язика голос забрати і свою гадку вповісти. Я у повні годжуся з засадою Вп. Сакуна, що „нам треба задля розвою нашої літератури писати Українською**) мовою а не яким небудь з Українських говорів — ми не повинні тіснити нашої провінціалізмів в нашу літературну мову, а повинні дати повну свободу в літературній річі провінціалізмам завжди (завсідги) народнім й оригінальним, як це робила Основа, що видавалась в Петербурзі.“ На перший погляд, здається, і п. В. в своїй статі: „в справі народнього язика“ притакує за п. Сакуном та повідає: що в нашій літературній язичі „потреба прийняти в головнім оден говор; — язик літературній може вважатися головною рікою, котру заселяють наріччя — ніби притоки“. Але зараз домагається п. В. в літературній мові завести певну одностайність в формах, а сказати б словами п. Сакуна, домагається „вигнання провінціалізмів“ з літературної мови і надання їй іднoформного характеру.

*) Гл. Правда, 1873, нр. 10 і 14.

**) Назві *Україна*, *Український* надаю теж саме значення, що й *Южна Русь*, *Южноруський*. Так розуміли і розуміють майже всі Закарпатці, здається, і пан Сакун. — Прим. Нетяги.